

(ובכל זאת יש הבדל בין שבט לשבט, כי עיקר ברכתו של כל שבט ושבט היא הברכה המפורשת בכתוב שהוא נתברך בה, ומהברכות שנתברכו שאר השבטים - קיבל רק מקצתה ובאופן של טפל, כפי שביארו מפרשי רש"י).

יינה של תורה

ידוע שלכל שבט יש דרך מיוחדת בעבודת הבורא, ולפי זה נמצא שהפירוש של "איש אשר כברכתו בך אותם" הוא שכל שבט שייך גם לדרכים האחרות בעבודת הבורא.

ובענין זה ישנם שלשה אופנים, בהתאם לסגנון לשון התנחומא, הבראשית רבה ורש"י (ראה לעיל).

לפי התנחומא - מצד התכללות השבטים ואחדותם יש לכל אחד מהם חלק גם בעבודת שאר השבטים (וכמו השותפות בין יששכר לזבולון - רש"י ברכה לג, יח).

לפי הבראשית רבה - כל שבט משפיע מדרכו ועבודתו על שאר השבטים (יושב אהל (יששכר) משפיע על בעל עסק (זבולון) להוסיף בקביעות עתים לתורה).

לרש"י - לכל שבט ישנם בשלימות דרכי העבודה של כל השבטים (אותן שעות שהבעל עסק מקדיש ללימוד התורה הוא במצב של תורתו אומנתו, כאילו אין לו דאגות כלל והוא מסור ונתון כל כולו ללימודו).

ג, ה

אבי השבעיני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר בריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ועתה אעלה נא ואקברה את אבי ואשובה

אשר בריתי לי: כפשוטו, כמו כי יכרה איש (משפטים כא, לג). ומדרשו עוד מחייש על הלשון, כמו אשר קניתי. אמר רבי עקיבא: כשהלכתי לכרתי הים היו קורין למכירה כירה. ועוד מדרשו: לשון כרי דגור, שנטל יעקב כל כסף וזהב שהציא מבית לזן ועשה אותו כרי ואמר לעשו: טול זה צעזל חלקך צמערה.

כפשוטו, כמו כי יכרה איש

צריך ביאור:

א. מדוע מעתיק בדיבור המתחיל גם את המלים "אשר", "לי".

ב. מדוע אינו מסתייע ממה שנאמר לעיל (תולדות כו, כה) "ויכרו שם עבדי יצחק באר".

ג. מלת "איש" מיותרת לכאורה.

והביאור:

רש"י מתכוין לא רק לפרש מלת "כריתי" אלא גם לתרץ את היתור של המלים "אשר כריתי לי" (ולא אמר "בקברי אשר בארץ כנען").

לכן מפרש שבמלים אלו מבואר חשיבותו המיוחדת של קבר זה בעיני יעקב. פירוש: יעקב ויוסף ידעו שפרעה רוצה שיעקב יקבר במצרים (ראה רש"י לעיל מ?, כט), ולכן אמר יוסף "אבי השביעני לאמר", כדי להדגיש עד כמה חשוב הדבר בעיני יעקב. וכדי לבאר את סיבת הדבר (מדוע חשוב קבר זה כל כך) הוסיף יוסף "אשר כריתי לי": יעקב טרח וחפר את הקבר במו ידיו, ואם כן מובן שהדבר הי' חשוב לו ביותר.

ולכן מסתייע רש"י מהפסוק "כי יכרה איש" דוקא, כי מזה שהכתוב מוסיף "איש" (ולא אמר "או כי יכרה בור") משמע שכריית וחפירת בור מחייבת מאמץ מיוחד של אדם מבוגר ("איש"). ומזה מובן בנידון דידן, שמכיון שיעקב השקיע מאמץ רב בכריית הקבר הי' הקבר חשוב אצלו ביותר.

ומדרשו עוד מתיישב על הלשון כמו אשר קניתי. אמר רבי עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה צריך ביאור:

א. "אשר קניתי" - אם כוונתו לפרש מלת "כריתי" בלבד הי' צריך לכתוב בקיצור "כמו קניתי"; ואם כתב כן על משקל לשון הכתוב "אשר כריתי לי" - הי' לו לומר "אשר קניתי לי".

ב. מדוע אינו מסתייע ממה שנאמר (דברים ב, ו) "מים תכרו מאתם בכסף", או ממה שנאמר (הושע ג, ב) "ואכרה לי בחמשה עשר כסף".

ג. מהו הדיוק "כשהלכתי לכרכי הים", ולא אמר בקיצור "כמו אשר קניתי, דמכירה נקרא כירה, כדאיתא בראש השנה" (וכיוצא בזה).

ד. הרי זו ראי' לסתור: שם קורין למכירה כירה, ואילו "כריתי" כאן פירושו קני'.

והביאור:

לפי פירוש זה מודגשת חשיבותו המיוחדת של הקבר, בכך שיעקב קנה אותו בכסף מלא, ולא קבלו כירושה (וכיוצא בזה).

והנה, רש"י מוכיח ממאמרו של רבי עקיבא שאין הפירוש של "כריתי" "לקחת" (לקיחה סתם), אלא חילוף ושינוי רשות של מעות הלוקח וקרקע הקבר של המוכר או להיפך, ולכן אפשר לפרש מלת "כריתי" הן "קניתי" והן "מכרתי".

ומכיון שניתן לפרש "כריתי" הן במובן של קנין והן במובן של מכירה, לכן מוסיף הכתוב מלת "לי", היינו ש"כריתי" כאן פירושו "קניתי" (מה שאין כן רש"י, שכותב "כמו אשר קניתי", אינו מוסיף "לי").

משום כך אין רש"י מסתייע מהפסוקים בפרשת דברים או בהושע, כי משם הי' אפשר להביא ראיה לסתור: מזה שהכתוב מוסיף "מים תכרו מאתם בכסף", "ואכרה לי בחמשה עשר כסף", משמע שכרתי עצמה פירושה לקיחה בלבד (בלי תשלום).

אמנם, לכאורה אין בקניית הקבר אות וסימן לחשיבות מיוחדת. זאת ועוד: מדוע לא נאמר "אשר קניתי", ואז לא הי' צורך במלת "לי"?

לכן מביא רש"י ש"בכרכי הים", שהם ערי מסחר גדולות, קורין למכירה כירה, ולפי זה מובן מה שנאמר "אשר כריתי לי": הקבר הי' כה חשוב בעיני יעקב עד שקנה אותו בקנין חשוב, כפי שנהוג בערים גדולות.

ופירוש זה הוא "מדרשו", כי ענין זה (שהקנין של "כרכי הים" נקרא "כירה" והוא מורה על קנין חשוב, ובזה רצה יוסף לשכנע את פרעה להרשות לו לקבור את יעקב בקבר זה) אינו מוכרח על פי פשוטו של מקרא.

הצורך בשני פירושים

הקושי בפירוש הראשון: א. אינו מתקבל על הדעת שיעקב כרה קבר לעצמו יותר משבע עשרה שנה לפני פטירתו. ב. מדוע כרה את הקבר במו ידיו, ולא צוה לעבדיו לעשות זאת. ג. מלת "לי" מיותרת (מה שאין כן לפירוש השני - ראה לעיל).

הקושי בפירוש השני: מזה שיעקב קנה את הקבר בקנין חשוב (ראה לעיל) אין הוכחה כל כך על חשיבותו של הקבר, שהרי גם דבר שאינו חשוב כל כך קונים בקנין חשוב.

הקושי בפירוש השלישי:

פירוש זה הוא דרש, ודרש כזה שאינו מתיישב על לשון הכתוב, כי בדרך הפשט אין לפרש "כריתי" מלשון "כרי".

לשון חכמים

מאמר דומה מצוי גם במסכת סוטה (יג, א): "אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק, אין כירה אלא לשון מכירה, שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה". אך רש"י העדיף להביא מאמרו של רבי עקיבא, שהוא במסכת ראש השנה (כו, א).

וטעמו ונימוקו עמו:

א. בדרך הפשט אין לומר "אין כירה (בכל מקום בתורה) אלא לשון מכירה" משום שבכרכי הים קורין למכירה כירה.

ב. אין לומר "אין כירה אלא לשון מכירה", שהרי בכמה מקומות פירושו חפירה.

ג. רש"י מפרש ש"כריתי" יכול להתפרש הן במובן של לקיחה והן במובן של מכירה (ראה לעיל), אבל במסכת סוטה בא מאמר זה בהמשך למה שנאמר לפני זה "פשיטותא מי זביני, א"ל אין, דכתיב בקברי אשר כריתי, וא"ר יוחנן כו' אין כירה אלא לשון מכירה".

ד. מאמרו של רבי יוחנן הובא גם במסכת חולין (צב, א), ושם נאמר "אין כירה אלא לשון מכירה, שנאמר בקברי אשר כריתי לי". מובן, אם כן, מדוע אין רש"י מביאו כאן, שהרי רבי יוחנן מביא ראי' מכתוב זה.

ה. במסכת ראש השנה עוסקת הגמרא בפירוש מלים ששמע רבי עקיבא בכרכי הים, ודיוק זה נוגע לפירוש רש"י כאן (ראה לעיל); מה שאין כן במסכת סוטה הובא מאמרו של רבי יוחנן רק כראי' שכירה הוא לשון מכירה (ובמסכת חולין שם לא נאמר כלל "שכן בכרכי הים").

(אבל דוחק הוא לומר שרש"י מביא המאמר דמסכת ראש השנה מכיון שהוא בסדר מועד, לפני מסכת סוטה שבסדר נשים, שכן תוכן הסוגיא דסוטה הוא קבורת יעקב במערת המכפלה וקנייתה מעשו, מה שאין כן הסוגיא בראש השנה אינה דנה בענין זה).

שם: כפשוטו

אין להקשות - מכיון שהיתה מערה מוכנה לקבורה, מדוע הוצרך יעקב לחפור קבר? שכן יש לומר שהי' עליו לעשות חלל לכל קבר בפני עצמו. ועל דרך ששנינו במשנה (ב"ב פ"ו מ"ח): "המוכר מקום לחברו לעשות לו קבר... עושה תוכה של מערה (חללה של מערה, רש"י) ארבע אמות על שש".